

AKSHAR WANGMAY

Year : 8 - Volume : 1
July-August-September 2017

Editor-in-Chief
Dr. Nanasaheb Suryawanshi

Executive Editor
Dr. Shivajirao Deshmukh

Advisor
Dr. Arun Prabhune

Well-wisher
Mr. Santosh Kadole

Editorial Board

Dr. Vijay Warkad
Dr. Satish Kadam

Dr. Deepak Chiddarwar
Dr. Mahadeo Walunj

Publisher : Sou. Rekhatrai Nanasaheb Suryawanshi, Pratik Prakashan,
'Pranav', Rukme Nagar, Thodga Road, Ahmedpur 413515
Printer : Comp- Print Kalpana Private Ltd., 461/4 Sadashiv Peth, Pune - 30

Address for sending articles and fees : Dr. Nanasaheb Suryawanshi
'Pranav', Rukme Nagar, Thodga Road, Ahmedpur 413515
District : Latur
Mobile phone : 9423655841
E-mail : suryawanshinanasaheb67@gmail.com

Subscription Rates Yearly : Rs. 500/- Five Years : Rs. 2000/-
Two years : Rs. 900/- Current Volume : Rs. 125/-

* Maharashtra State Literary and Cultural Board has granted funds for the
Publication of this Journal. But Maharashtra State Literary and Cultural
Board has not been responsible for writers' opinion in this Journal.

* The content and opinions expressed in the articles are the views of the
authors and do not necessarily reflect the views and opinions of the
periodical's Editorial Board, publisher or the advisor. The authors are
solely responsible for the facts and accuracy of the content of the articles.

अनुक्रम

७४४०

□ संपादकीय	४
□ मुखपृष्ठाविषयी	७
□ About the cover page	२६
□ तुकारामांच्या विचारधारेचे स्वरूप	४५
□ डॉ. एस. एम. कानडजे	
□ अनुवाद आणि मराठी साहित्य	५३
□ डॉ. गणेश मोहिते	
□ शरद्वद्र मुक्तिबोध्यांचा लौकिकतावादी साहित्यविचार	६३
□ देवानंद सोनटक्के	
□ बैठकीची लावणी ते संगीतबारी	७६
□ प्रा. आबासाहेब शिंदे	
□ मराठीतील प्राणिकथा : स्वरूप आणि संकल्पना	८५
□ प्रा. डी. जे. दमासे	
□ अरुण कोलटकर यांची 'द्रोण' कविता	९४
□ डॉ. वैजयंतीमाला जाधव	
□ बहिणाबाईच्या कवितेतील कृषक जाणिवांचे चित्रण	१००
□ डॉ. दीपक चिद्दरवार	
□ 'जू' नावडत्या भारतीय स्त्रीजीवनाचे 'दस्तावेज'	११०
□ डॉ. लता पवार	
□ काळ्या मातीचं ऋण फेडणारा काव्यसंग्रह : 'अथक'	११५
□ डॉ. व्यंकटी पावडे	
□ 'मी' आणि 'माझा' लेखनप्रवास	१२१
□ सतिका चौधरी	
□ 'अक्षर वाङ्मय' चे नूतन व नूतनीकरण केलेले वर्गीकरण	१२७
□ प्रतिक्रिया	१२९
□ संपादक मंडळ	१३२

संपादकीय

७३४७

सुखाचा काळ वायुवेगाने जात असतो, आनंदी दिवसांचा वेग कल्पनातीत असतो, समाधानी दिवस अनुपमेय असतात हे सर्वथा सत्यच आहे. 'अक्षर वाङ्मय'ने सात वर्षे कल्पनातीत वायुवेगाने ओलांडली आहेत. आनंदी दिवसांचा कल्पनातीत वेग अनुभवला आहे आणि अनुपमेय समाधानाने आठव्या वर्षातील 'अक्षर वाङ्मय'चाहा पहिला अंक प्रकाशित होतो आहे!

आगामी वर्षाची मार्गक्रमणा करण्यापूर्वी गेल्या सात वर्षांतील वाटचालीचे सिंहावलोकन करणे आवश्यक आहे. महाराष्ट्रातील, देशातील, विदेशांतील विद्वान संशोधकांनी, अभ्यासकांनी, समीक्षकांनी, नाटककारांनी, लेखक-कर्वांनी 'अक्षर वाङ्मय'मध्ये सर्व वाङ्मय प्रकारांत दर्जेदार लेखन केले आहे. संदर्भमूल्य असलेले अंक सिद्ध करण्यात मोलाची मदत केली आहे. अभ्यासक वाचकांपर्यंत दर्जेदार अंक त्यामुळेच आम्ही पोहोचवू शकलो आहोत. रसज्ञ, मर्मज्ञ, डोळस व अभ्यासू वाचक-अभ्यासकांनी आमच्या या नियोजनपूर्ण प्रयत्नांचे महत्त्व ओळखून 'अक्षर वाङ्मय'ला मनःपूर्वक स्वीकारले आहे. 'अक्षर वाङ्मय'चे सभासदत्व स्वीकारून आर्थिक स्थैर्य प्राप्त करून देण्यास भक्कम आधार प्राप्त करून दिला आहे. लेखकवर्गा आणि सभासद वर्गा यांचे आम्ही आभारी आहोत.

गेल्या सात वर्षांत जाणवत आलेली एक बाबही इथे नोंदवावी वाटते. 'अक्षर वाङ्मय'च्या सातत्याने वाढत जाणाऱ्या सभासद संख्येमुळे उपलब्ध होणारी वाढती वाचकवर्गाणी आणि 'अक्षर वाङ्मय'च्या संदर्भमूल्य असलेल्या जुन्या अंकाची सातत्याने वाचकांकडून होणारी मागणी हेच आमचे मुख्यतः आर्थिक बळ राहत आले आहे. हाच आमचा मुख्य आर्थिक स्रोत राहत आला आहे. म्हणूनच तर अंक नियमितपणे प्रकाशित करण्यासाठी आर्थिक स्रोत म्हणून जाहिरातीवर अवलंबून राहण्याची फारशी गरज भासली नाही; व आजही भासत नाही. ही आनंदाची गोष्ट आहे असे आम्ही समजतो. या दृष्टीने 'अक्षर वाङ्मय' वाचकाश्रयी आहे.

गेल्या सात वर्षांत 'अक्षर वाङ्मय'ला स्वतःचा चेहरा मिळवून देण्याचा नियोजनबद्ध प्रयत्न आम्ही केला तो असा:

'अक्षर वाङ्मय'चे मुख्यपृष्ठ केवळ सजावटीसाठी असता कामा नये तर ते आकर्षक, अर्थपूर्ण व लक्षवेधक असूनही आशयघन असावे यावर कटाक्ष ठेवला.

कारण त्यांना 'बुडती हे जन न देखवे डोळा' अशा कळवळ्यापोटी समाजाला उद्धाराचा मार्ग दाखवायचा होता, जनसामान्यांच्या जीवनाच्या वाटा उजळायच्या होत्या. बहुजनांच्या धर्मश्रद्धेला 'तत्त्वचिंतन आणि चित्तशुद्धी'ची जोड द्यायची होती. म्हणून त्यांनी ढोंगी, संन्यासी, भोंदू साधू, अभक्त ब्राह्मण, तोंडी तंबाखूची नवी धरणारे गोसावी, संतांचा मत्सर करणारे नास्तिक या सर्वांवर तीक्ष्ण शब्दात हल्ले केले. 'दया' तिचे नाव भूतांचे पालन। आणिक निर्दोषण कंटकांचे' अशी त्यांची डोळस भक्ती आणि सामाजिक नीती होती. सामाजिक जीवनात तर त्यांनी नीती हीच भक्ती मानली. केवळ वारकऱ्यांनाच नव्हे तर साऱ्या समाजाला नीतिमूल्यांची आठवण करून देणे, हे त्यांनी आपले कर्तव्य मानले.

तुकारामांनी आपल्या विचारधारेतून समाजाला जीवननिष्ठा तर दिली पण स्त्री-शूद्रांना आत्मविश्वास दिला, जगण्याची ऊर्मी दिली, प्रयत्नवादाचे धडे दिले. जगाचे आघात सोसल्याशिवाय संतपण येत नाही, ही वास्तव जीवनाची कसोटी सामान्यांना सांगितली. 'दया क्षमा शांती तेथे देवाची वस्ती' 'कोणाही जीवाचा न घडो मत्सर' अशा शब्दांतून त्यांनी समाजप्रबोधन केले. रंजल्यापांगळ्यांना प्रोत्साही धरणारा, प्रसंगी कठोर बनून परखड जीवनभाष्य करणारा, समाजात मानवतेची द्वाही फिरविणारा तुकाराम लोकप्रिय महाकवी बनला. कारण त्यांची विचारधारा अंतरीच्या उमाळ्यातून आलेली होती. ती वास्तव, व्यवहार्य, उपयुक्त आणि कालसंगत विचारधारा होती. तिने त्याकाळातील समाजाचे सांप्रदायिक आणि वैचारिक नेतृत्व केले, म्हणूनच ती लोकप्रिय, सर्वस्पर्शी ठरली.

- डॉ. एस. एम. कानडजे

५९, संवाद, सरस्वती नगर,

बुलडाणा - ४४३००९

भ्रमणध्वनी - ९४२२९२६३८७

अनुवाद आणि मराठी भाषा व साहित्य : काही संदर्भ

- डॉ. गणेश मोहिते

७४०

प्रामुख्याने ज्या ज्या क्षेत्रात अभिव्यक्तीसाठी भाषा वापरली जाते त्या सर्वच क्षेत्रात अनुवादाचे स्थान अत्यंत उपयुक्त आहे. भाषा आणि अनुवाद हे तसे अविभाज्य घटकच ठरतात. कारण अनुवादाची प्रक्रिया भाषेशिवाय शक्य नाही. आणि भाषा म्हणजे दुसरे काय तर आपल्या भावभावनांचा अनुवादच होय. तसे पाहता अनुवाद ही बहुआयामी प्रक्रिया आहे. ती एकाच वेळी भाषिक व सांस्कृतिक कृती असते. ती संस्कृती व भाषा जतन व संवर्धनासाठीही महत्त्वपूर्ण ठरते. अनुवादाची मूळ प्रेरणा माणसातील उत्सुकता आहे. माहिती मिळवणे आहे. त्यातून ज्ञानप्राप्ती होतेच पण सांस्कृतिक, सामाजिक जीवनाची राजकीय संताची, मानवी प्रवृत्तीची ही माहिती मिळते. सामान्य माणसाला ती महत्त्वाची वाटते. आचार-विचार, रूढी, पद्धती, परंपरा या जीवनाशी निगडित गोष्टीतून जीवनमूल्यांची आणि नीतिमूल्यांची जाणीव होते. कारण एका भाषेतून दुसऱ्या भाषेत भाषांतरित होताना तो ग्रंथ या संस्कृतीतून आलेला आहे, ती संस्कृती आपली संस्कृती विकसित करते. म्हणून आपण सांस्कृतिक वहनाचे माध्यम म्हणून अनुवादाकडे पाहतो. ज्ञान, माहिती, जीवनपद्धती, नव्या विचारधारा, कला क्षेत्रातले बदल, नवीन संकल्पना, संज्ञा, तत्त्वज्ञानाबरोबरच भाषा समृद्धी, शब्द, वाक्प्रचार या सर्वांचे आवान-प्रदान याद्वारे होत असते. अनुवाद ही कृती नसून प्रक्रिया आहे. एक तर अनुवाद हा अंतिम नसतो. कारण सृजनात्मक लेखनाच्या अनुवादासाठी अधिक चांगली व्याप्ती शक्य असते. 'साहित्य' हा एक प्रकारचा अनुवादच असतो. अनुवाद एक प्रकारे 'साहित्यच' असते, अशी भूमिका बऱ्याच अंशी मान्य झाली आहे. याच अनुषंगाने आपणस विवेचन करायचे आहे. एक तर मराठीतच नव्हे; तर भारतीय साहित्य परंपरेत भाषांतर/अनुवादाची त्याच्या स्वरूपाची सैद्धांतिक मांडणी फारशी गंभीरपूर्वक झाल्याचे दिसून येत नाही. काही प्रतिभावतांनी प्रसंगोपात अनुवादाबद्दल अतर्क्य वाखाविणारी तात्त्विक विधाने केली असली तरी त्या

। ५३ । अक्षर वाङ्मय । जुलै-ऑगस्ट-सप्टेंबर २०१७ ।

। ५२ । अक्षर वाङ्मय । जुलै-ऑगस्ट-सप्टेंबर २०१७ ।

कदाचित्त पहिला अनुवादित भाष्य ग्रंथ असावा असे वाटते. या नंतरच एक स्वतंत्र भाष्य काव्याची परंपरा मराठीत विकसित झाली असे दिसते. महाभुवाव; वारकरी-पंडिती कवींनी या परंपरेला पुढे गीता, रामायण, महाभारत या ग्रंथाच्या संदर्भात अधिकाधिक भाष्य अनुवाद मध्ययुगात झाले आहेत. पंडिती परंपरेत 'मोरोपंत' आणि 'वामन पंडित' यांनी मात्र सर्वाधिक योगदान अनुवादविषयी कार्यास दिले आहे. मोरोपंतांचा 'आर्यभारत' हा मूळ महाभारताचाच 'संक्षेपात्मक अनुवाद' असल्याचे मानण्यात येते.

भाषांतरयुग

अनुवाद आणि भाषांतर यांचा मराठी भाषेच्या संदर्भात विचार करताना इंग्रजी राजवटीपासूनचा म्हणजे आधुनिक कालखंड महत्त्वाचा मानला जातो. इ.स. १८१८ ते १८७५ या काळास आपल्या वाङ्मय इतिहासात 'भाषांतर युग' म्हणूनच ओळखले जाते. या कालखंडात सृजनात्मक नवनिर्मिती दिसत नसल्यामुळे या काळास 'तमोयुग' असेही संबोधले जाते. या कालखंडात भरमसाठ अनुवाद, भाषांतरे का झाली या विषयी डॉ. चंद्रशेखर जहागीरदारांचे मत विचारात घेता येते. ते म्हणतात, "ब्रिटिश वसाहत येथे आली, वसाहतिक राज्य होते आणि आपल्या एतद्देशीय लोकांना एक दुहेरी स्वरूपाची जवाबदारी होती ती अशी की, हे जे वाहेलून आलेले परकीय आहेत ते आपल्यावर राज्य करताहेत, त्यांना समजावून घ्यायचे, त्यांची संस्कृती समजून घ्यायची, त्यांचे सांस्कृतिक अस्तित्व जेवढे शक्य होईल त्याप्रमाणे समजावून घ्यायचे आणि हे करत असताना स्वतःलाही समजून घ्यायचे म्हणजे त्या काळात यांनी अनुवाद केले आणि अनुवाद परंपरेत भर टाकली. त्यांच्यात देखील अशा प्रकारची दुहेरी जाणीव होती की, इंग्रजांना समजावून घेता येता आपल्या स्वतःलासुद्धा समजावून घ्यायचे." याच भूमिकेतून या कालखंडात इंग्रजीतून प्रचंड स्वरूपात मराठी भाषेत अनुवाद झाले. त्याचप्रमाणे संस्कृतातूनही झाले. कृष्णशास्त्री चिपळूणकर 'मेघदूत', गणेशशास्त्री लेले 'रघुवंश' या सारखे काव्य अभिजात संस्कृत परंपरेच्या अनुवादातूनच आले. बुकीश नाटकाची परंपराही याच कालखंडात सापडते, विविध ग्रंथांत व वाङ्मयाच्या इतिहासात या भाषांतरित ग्रंथाच्या नोंदी सापडतात. त्यामुळे त्यांचा उल्लेख विवेचनात टाळतो. या कालखंडातील भाषांतराच्या प्रेरणा या उद्बोधक व रंजक व धार्मिक अशा स्वरूपात सापडत असल्या तरी या कालखंडात काही उत्तम अभिजात

साहित्याचे अनुवाद इंग्रजी, संस्कृत भाषेतून मराठीत झाले व मराठी भाषेचे सांस्कृतिकदृष्ट्या भरण पोषण झाले. यासह मराठी भाषेत दुहेरी नाट्य, निबंध, कादंबरी यासारखे वाङ्मय प्रकार रूढ करण्याचे श्रेय याच भाषांतर कालखंडाला जाते व कालखंडानंतरच मराठी कवितेने पारलौकिकतेची कास सोडून आधुनिक मूल्ये स्वीकारल्याचेही आपणास पहावायास मिळते म्हणजे हा कालखंड मराठी लेखकांना दृष्टी देणारा काळ ठरला असे नोंदवता येते.

या आधुनिक कालखंडात मराठीच्या अनुवादाचा विचार 'परकीय साहित्याचे भाषांतर' व 'भारतीय साहित्याचे भाषांतर' या दोन पातळ्यांवरून करावा लागतो. साधारणतः मराठी भाषेत परकीय भाषेतील ग्रंथ अधिक आले, तुलनेत भारतीय भाषांतून अनुवाद कमी झाले आहेत. स्वभाषेतील वाङ्मय व्यवहारात प्रगत करण्यासाठी भारतीय भाषेतीलही साहित्याच्या अनुवादास अत्यंत महत्त्व आहे. परंतु ही प्रक्रिया तुलनेत संथ आहे. या संदर्भात चंद्रकांत बांदिवडेकर म्हणतात, "भारतीय भाषांतून मराठीत पुस्तके अनुवादण्याची प्रक्रिया तशी मंद दिसते. एखाद्या भाषेची श्रीमंती आणि संस्कृतीची गुणवत्ता, त्या भाषेत भाषांतर किती शीघ्रपणे होतात या कसोटीवर अवलंबून असते असे मानले तर ही स्थिती मराठीत फारच केविलवाणी दिसते. साहित्याच्या इंग्रजी धारिण्या परपुष्टेचा महत्त्वाचा विचार मर्ढेकरांनी मांडला. पण त्यातल्या मर्माकडे सक्रिय लक्ष आम्ही पुरवलेला दिसत नाही. स्वातंत्र्योत्तर काळात अनुवादाला थोडेफार पुरस्कार मिळू लागले, पण अनुवाद प्रक्रिया-फारच मंदावलेली दिसते. कवितेपेक्षा तुलनात्मकदृष्ट्या कथा-कादंबऱ्या-नाटकांची भाषांतर अधिक सुसह्य आणि सार्थ असतात. तरीही ही स्थिती हिंदीतही तुलनेनेच बरी अवस्था आहे असं म्हणता येईल. इंग्रजीत फारच दयनीय अवस्था आहे. इंग्रजी लिहिणाऱ्या भारतीय लेखकांना अन्य भारतीय भाषांत काय चाललेलं आहे, याचा फारसा गंध नसावा. ही आत्मकेंद्रितता विचाराणीय आहे."

या मताचा विचार करता आजच्या जागतिकीकरणाच्या युगातही यात फार फरक पडला असे दिसत नाही. भारतीय भाषांतील मूळ संस्कृत भाषेचा ऊहापोह वेगळ्या संदर्भाने वरील विवेचनात केलाच आहे, म्हणून पुन्हा तो टाळून इतर भारतीय भाषेतून मराठीत झालेल्या अनुवाद कार्याचा जेव्हा विचार आपण करतो तेव्हा साधारणपणे बंगाली, हिंदी, गुजराती, कन्नड अशा काही निवडक भारतीय भाषांतून मराठीत अनुवाद प्राधान्याने झालेले दिसतात. बाकी इतर भाषांच्या बाबतीत परिस्थिती जेमतेम पाहावायास मिळते.

बंगाली आणि मराठी हा अनुबंध मात्र आपणास विशेषतः पहायला मिळतो. बंकीमचंद्र चॅटर्जी, रवींद्रनाथ टागोर, शरदचंद्र चॅटर्जी, विभूतीभूषण बंदोपाध्याय, सत्यजीत राय ते अलीकडच्या तस्लिमानसरनीनपर्यंत हा सेतू आपणास जोडता येतो. बंकीम चंद्र चॅटर्जीची आनंद मठ कादंबरी, रवींद्रनाथ टागोरांची 'गीतांजली' उत्पल दत्ता, बादल सरकार इत्यादींची नाटके, शरदचंद्रांच्या 'आरक्षणीया', 'चित्रहीन', 'देना-पावना', 'देवदास', 'रामेर सुमती', 'परिणिता', 'शेषप्रश्न' यासारख्या अभिजात कादंबऱ्यांची भाषांतरे मराठी भाषेला समृद्ध करणारी ठरली. मामा बोरकर, वि.सी. गुर्जर, शंकर बाळजी शास्त्री, पी.बी. कुलकर्णी, इत्यादींनी केलेले अनुवाद कार्य महत्त्वपूर्ण योगदान देणारे ठरले.

या नंतर सर्वाधिक अनुवाद हिंदीतून मराठीत झाले आहेत. हिंदी-मराठी नाते तर राष्ट्रभाषा आंदोलनमुळे अधिक जवळचे निर्माण झाले होते. त्यातून हिंदीतील उत्तम साहित्याचा मराठीत अनुवादाची मोठी परंपरा निर्माण झाली. फणीश्वरनाथ रेणू 'मैला आचल', श्रीलाल शुक्ल 'रागदरबारी', मोहन राकेश 'आधे अधुरे' (नाटक), तुलसीदासाचे 'रामचरित-मानस', हरिवंशराय बच्चन 'मधुशाला', जैनेंद्र कुमार यांच्या 'परख', 'त्यागपत्र', भगवतीचरण वर्मा 'चित्रलेखा', विनोदकुमार शुक्ल 'नीकराचा सदरा' संत मीराबाई व कवीराच्या काव्याचा अनुवाद यासारख्या अनेक हिंदीतील श्रेष्ठ दर्जाच्या कलाकृतींचा मराठीत अनुवाद झाल्याचे आपणास दिसते. श्री. ज. जोशी, विजय तेंडुलकर, श.चि. श्रीखंडे, प्रज्ञानंद सरस्वती, पद्मकर जोशी, मंगेश पाडगांवकर ते चंद्रकांत वदिवडेकर, चंद्रकांत पाटील, सूर्यनारायण रणसुंभे, निशिकांत ठकार, प्रकाश भातंत्रेकर, यांच्यासह अनेकांचा नामोल्लेख या संदर्भाने करता येतो.

सद्यस्थितीतील परदेशी भाषांतील मराठी अनुवाद

परदेशी भाषांमधून मराठीत अनुवादाचा विचार करता चिनी, फ्रेंच, जपानी या भाषांतून तुलनेने कमी व रशियन अधिकाऱ्याने इंग्रजीतूनच अनुवाद कार्य आपणास झाल्याचे दिसते. भारतावरची इंग्रजी सत्ता हे प्रामुख्याने याचे मूळ कारण आहे. इंग्रजी भाषेच्या संपर्कातून व इंग्रजी शिक्षणाच्या प्राप्तीमुळे पाशात्य देशातील विविध विचारसरणीचा परिणाम व प्रभाव आपल्याकडील नवशिक्षित वर्गावर झाला आणि त्यातून आपला वैचारिक वारसा सांगणाऱ्या, तत्त्वज्ञान मांडणाऱ्या तर काही विशुद्ध कलावादी, साहित्यकृतींच्या अनुवादाला आपल्याकडे सुरुवात झाली. टॉलस्टॉय,

प्लेटो, नित्सी, किर्कोगार्ड, उनामुनो, युंग, फ्राईडह्याचे तत्त्वज्ञान, सार्त्र, काफ्का, काम्यू, दोस्ताव्हस्की सिमॉन-द-बोव्हा यासारखे वैश्विक भान निर्माण करणारे लेखक, साम्यवाद, मार्क्सवाद, स्त्रीवाद, मनोविश्लेषणवाद, अस्तित्वावाद, वास्तवतावाद, आधुनिकता, उत्तर-आधुनिकता, व यासारखे विविध विचारप्रवाह, तत्त्वज्ञान, धर्म यासंबंधी मांडणी करणारे तत्त्वज्ञ त्यांचे विचार, आणि यापलीकडे अभिजात पाशात्य लेखक लोकप्रिय लेखक, यांच्या सारख्यांची भाषांतरे मराठीत विपुल झाली. त्याच्या प्रेरणा, त्यामागील जिज्ञासा आणि पाश्चात्य विषयीचे कुतूहल जीवन्शीली-संस्कृती, नवी मूल्ये याविषयीचे आकर्षण यातून अनुवाद केले गेले. अनुवादाची ही परंपरा मोठी आहे म्हणून प्रारंभीपासूनच नामोल्लेख न करता पुढील काही उदाहरणांद्वारे आज परकीय भाषांमधून इंग्रजीत व इंग्रजीतून मराठीत होणाऱ्या अनुवादांचे स्वरूप समजून घेता येईल.

परदेशी भाषांमधील साहित्य मराठीत पूर्वीपासून भाषांतरित होत आले आहे ते इंग्रजी भाषांतरांवरून जर्मन साहित्याचे उदाहरण द्यायचे, तर कादंबरीकरांनी केलेले योथेच्या 'फाऊस्ट' या शोकात्म नाटकाचे भाषांतर (१९६५), किंवा त्यानंतर काही वर्षांनी सरदेशमुखांनी केलेली हेरमान हेसे या लेखकाच्या कथांची भाषांतरे (१९५९ व त्यानंतर) किंवा अगदी नुकतेच (२००९) साली प्रसिद्ध झालेले जर्मन बेस्टसेलर कादंबरीचे अंबिका सरकार यांनी इंग्रजी भाषांतरावरून केलेले 'रीडर' हे भाषांतर भा.रा. भागवतांनी १९५७ पासून पार १९६६ पर्यंत ज्यूल व्हर्नच्या पुस्तकांची रूपांतरे व भाषांतरे केली. स्वातंत्र्यपूर्व काळात जेव्हा इंग्रजी साहित्याची मराठीत भाषांतरे झाली तेव्हा ती तेथील अभिजात कादंबरी, कथा किंवा नाटके यांची होती. म्हणजे त्याही वेळी ती सुमारे शंभर ते दीडशे वर्षापूर्वीची जुनी होती. १९ व्या शतकातील रशियन साहित्याच्या सुवर्णकाळातील अनेक साहित्यकृती मराठीत आल्या आहेत. त्यातील काही थेट भाषांतरे आहेत हे विशेष. पुरिस्कन, दस्तएवस्की, चेखव यांच्या अभिजात आणि अजरामर नाटकांची आणि कादंबऱ्यांची भाषांतरे रूपांतरे जाणकार वाचकाला सुपरिचित आहेत. माक्सिम गोर्की या सौन्दिहत काळातील लेखकाच्या साहित्याचे भाषांतर मराठीत होण्यामागे राजकीय आणि सामाजिक कारणे आणि प्रेरणा प्रबळ होत्या हे लक्षात येते. परदेशी भाषांमधील नेमके कोणते साहित्य मराठीत आले पाहिजे याविषयी दोन मुख्य मतप्रवाह कायमच दिसतात. त्या त्या भाषांमधील उत्तमोत्तम साहित्य, अभिजात आणि विविध देशांत गाजलेले लोकप्रिय साहित्य मराठीत आणायला हवे, असे